

Wet maatschappelijke ondersteuning en armoedebestrijding

Inhoud	blz
1 Inleiding	1
1.1 Aanleiding	1
1.2 Vraagstelling	1
1.3 Werkwijze	2
1.4 Leeswijzer	4
2 Armoede	6
2.1 Omschrijving van armoede	6
2.2 Omvang materiële dimensie van armoede	6
2.3 Belangrijkste risicogroepen	8
2.4 De gevolgen van een laag inkomen	9
3 Sociaal isolement	12
3.1 Omschrijving van sociaal isolement	12
3.2 Oorzaken van sociaal isolement	12
3.3 Risicogroepen	13
4 Armoedebestrijding en de Wmo	15
4.1 Inleiding	15
4.2 Bestrijding armoede en sociaal isolement in de Wmo volgens de Arme kant	15
4.2.1 Bestrijding armoede en sociaal isolement via prestatievelden	16
4.2.2 Bestrijding armoede en sociaal isolement via de Wmo-raad	17
4.3 Armoedebestrijding en de Wmo volgens Wmo-raden	19

4.3.1	Kwantitatieve informatie	19
4.3.2	Kwalitatieve informatie	21
5	Conclusies en aanbevelingen	26

Literatuur

Bijlagen

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

De inwerkingtreding van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) per 1 januari 2007 betekent voor gemeenten dat zij een samenhangend beleid moeten voeren op het gebied van maatschappelijke ondersteuning. Deze maatschappelijke ondersteuning is erop gericht dat mensen zo veel mogelijk kunnen deelnemen aan het maatschappelijk verkeer, waarbij het in het bijzonder gaat om kwetsbare burgers, zoals ouderen, chronisch zieken en gehandicapten.

De Arme Kant van Zuid-Holland (Arme Kant) is een vrijwilligersnetwerk gericht tegen armoede, tweedeling en sociale uitsluiting of sociaal isolement. In de optiek van de Arme Kant is armoede als gevolg van een slechte inkomenssituatie een van de factoren die leidt tot sociaal isolement, tot niet deelnemen aan het maatschappelijk verkeer en dus tot het tegenovergestelde van wat met de Wmo wordt beoogd. Volgens de Arme Kant moet bij uitvoering en toepassing van de Wmo aandacht worden besteed aan het verschijnsel armoede. Armoede, sociaal isolement en non-participatie van kwetsbare burgers zou door de invoering van de Wmo moeten afnemen of in ieder geval niet mogen toenemen.

Voor het servicepunt van de Arme Kant is het echter de vraag of het onderwerp armoede en sociaal isolement in de uitvoering van het gemeentelijke Wmo-beleid als aandachtspunt voldoende wordt meegenomen. Ook is het de vraag of Wmo-adviesraden dit onderwerp tot een speerpunt van advisering maken. Vanuit het servicepunt van de Arme Kant is het Tympaan Instituut gevraagd een verkennend onderzoek uit te voeren ter beantwoording van dergelijke vragen. Daarbij is verzocht de participanten in het netwerk van de Arme Kant nadrukkelijk te betrekken.

1.2 Vraagstelling

De onderzoeksvragen luiden als volgt:

- 1 In hoeverre en op welke wijze is en moet in de uitvoering van de Wmo volgens participanten in het netwerk van de Arme Kant aandacht zijn voor bestrijding van armoede en sociaal isolement van financieel kwetsbare burgers?
- 2 In hoeverre en op welke wijze zijn en moeten belangenorganisaties gericht op bestrijding van armoede en sociaal isolement volgens participanten in het netwerk van de Arme Kant betrokken zijn bij Wmo-adviesraden?
- 3 In hoeverre en op welke wijze moeten Wmo-adviesraden volgens henzelf aandacht besteden aan het thema armoede en sociaal isolement?

1.3 Werkwijze

Ter algehele voorbereiding op het onderwerp heeft een korte oriëntatie plaatsgevonden op de begrippen armoede(bestrijding) en sociaal isolement. Voorts is nagegaan op welke wijze het onderwerp inkomen/armoede in de Wmo en in verordeningen aan de orde komt. Het resultaat is meer inzicht in de armoedeproblematiek en sociaal isolement als mogelijk gevolg daarvan. Tevens is een algemene indruk verkregen van de gevolgen van de Wmo voor de inkomenssituatie van groepen kwetsbare burgers.

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen 1 en 2 is de volgende aanpak gevolgd.

Houden van gesprekken met vertegenwoordigers van belangenorganisaties

Allereerst heeft met de 'kartrekkers' (enkele participanten in het netwerk van de Arme Kant) een gesprek plaatsgevonden om voorlopige antwoorden te krijgen op de eerste twee onderzoeksvragen. Tegelijkertijd is op basis daarvan en in overleg met de Arme Kant een eerste groepsgesprek voorbereid, dat plaatsvond met vertegenwoordigers van belangenorganisaties.

Vervolgens vond een tweede groepsgesprek plaats met de Stuurgroep van de Arme Kant. Deze stuurgroep bestaat uit circa 25 vaste afgevaardigden van ruim 60 lokale en regionale organisaties. Zij vertegenwoordigen het netwerk. In de stuurgroep wordt een veelheid aan kennis en deelbelangen gebundeld om zo beter en effectiever te kunnen werken aan armoedebestrijding en soci-

ale cohesie. Op deze wijze werd deskundigheid vanuit de basis voldoende gewaarborgd. Ten slotte kwam het onderwerp Wmo en armoedebestrijding tijdens een themamiddag aan de orde.

Uitwerken resultaten van de groepsgesprekken

De informatie vanuit de groepsgesprekken is nader uitgewerkt en voor commentaar aan enkele sleutelfiguren uit de Stuurgroep voorgelegd. Het commentaar is daarna verwerkt.

Voor het beantwoorden van onderzoeksvraag 3 is de volgende aanpak gevolgd.

Maken van een vragenlijst voor Wmo-raden

Op basis van de literatuuriëntatie en informatie uit de groepsgesprekken is een korte vragenlijst voor Wmo-raden gemaakt. Daarin worden onder meer vragen gesteld over de samenstelling, aandachtsgebieden en werkprioriteiten van de Wmo-raden. Daarmee wordt een indruk verkregen over de mate waarin armoedebestrijding voor de Wmo-raden een belangrijk onderwerp is of kan worden.

Maken van een database

Ten behoeve van het uitzetten van de vragenlijst is een database aangelegd van de Wmo-raden in Zuid-Holland. Daarbij moet worden aangetekend dat in een aantal gemeenten nog geen Wmo-raad aanwezig is, maar wel een andere organisatie die zich met de Wmo bezighoudt (bijvoorbeeld een klankbordgroep of cliëntenraad). Laatstgenoemde 'plaatsvervangende' organisaties zijn eveneens in de database opgenomen.

Verzenden van vragenlijst/benaderen van respondenten

De Wmo-raden en 'plaatsvervangende' organisaties zijn schriftelijk benaderd met het verzoek de vragenlijst binnen drie weken te retourneren. Gezien de aanvankelijke tegenvallende respons is een herinneringsbrief verzonden om de respondenten nogmaals te attenderen op het invullen van de vragenlijst.

Verwerken en analyse

De gegevens uit de vragenlijsten zijn in een database opgeslagen en vervolgens omgezet naar een SPSS-bestand voor nadere verwerking. De analyse bestaat vooral uit rechte tellingen. Open vragen zijn handmatig geanalyseerd.

1.4 Leeswijzer

De resultaten worden gepresenteerd in het voorliggende rapport. In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op het begrip 'armoede'. Het begrip 'sociaal isolement' komt in hoofdstuk 3 aan de orde. In hoofdstuk 4 worden beide begrippen met elkaar verbonden en wordt ingegaan op de onderzoeksresultaten. De conclusies en aanbevelingen naar aanleiding van de onderzoeksresultaten staan in hoofdstuk 5.

2 Armoede

2.1 Omschrijving van armoede

In omschrijvingen van armoede kan onderscheid worden gemaakt tussen absolute en relatieve armoede.

Bij absolute armoede is sprake van bedreiging in het fysieke bestaan omdat er onvoldoende geld is voor de noodzakelijke levensbehoeften: eten, kleding, onderdak. In hedendaagse benaderingen van het armoedevraagstuk wordt uitgegaan van relatieve armoede: het verschijnsel dat bepaalde burgers achterblijven bij een gemiddeld of gangbaar welvaartspeil in de samenleving.

Kenmerkend voor de hedendaagse benaderingen van het armoedevraagstuk is dat naast financiële ook andere elementen in definities worden opgenomen. Zo definieert het 'Nationaal Actieplan ter bestrijding van armoede en sociale uitsluiting 2003' armen als volgt: 'Armen zijn mensen, gezinnen of groepen van wie de middelen (materieel, cultureel en sociaal) zo beperkt zijn, dat zij uitgesloten zijn van de minimaal aanvaardbare levenspatronen in de lidstaten waarin zij leven'. Daarmee wordt aangesloten op het armoedebegrip dat de Europese Commissie sinds 1994 hanteert (WI-CDA 2007).

Armoede wordt in de tegenwoordige benadering dus niet alleen gezien als een tekort aan financiële middelen (de materiële dimensie van armoede), maar als een complex verschijnsel met veelal samenhangende aspecten als inkomen, maatschappelijke participatie, opleidingsniveau, gezondheid, zelfredzaamheid en dergelijke. Al die aspecten tezamen kunnen leiden tot uitsluiting van 'de minimaal aanvaardbare levenspatronen', tot tekorten in sociale en maatschappelijke participatie (sociale dimensie van armoede).

2.2 Omvang materiële dimensie van armoede

Indicator laag inkomen

Er zijn diverse manieren waarop de omvang van - materiële - armoede kan worden gemeten. Tot nu toe gebeurt dat aan de hand van het aantal huishoudens dat in *enig jaar van een laag inkomen* (of minimuminkomen) moet

rondkomen. Armoede wordt afgebakend op basis van een lage inkomensgrens. In die benadering is het lage inkomen dus dé indicator voor armoede. Binnen die benadering ziet het beeld van armoede er in de laatste jaren voor Nederland en Zuid-Holland als volgt uit.

Tabel 1 Aantal huishoudens met een laag inkomen in Nederland en Zuid-Holland in percentages

	1995- 1997	1998-2001	2002	2004	2005	2007 (prognose)
nederland	circa 15	12-13	9,1	10,3	11,1	8,8
zuid- holland			11,4	10,2		

bron: CBS-SCP 2006

Uit de tabel is op te maken dat de omvang van armoede tot 2002 geleidelijk afneemt. Daarna neemt de omvang weer iets toe. In 2004 hadden 674.000 huishoudens (10,3%) een laag inkomen en de verwachting is dat in 2007 dit voor 8,8 % van de huishoudens geldt. Afhankelijk van de meetmethode i.c. de inkomensgrenzen, is het aantal huishoudens in armoede overigens hoger of lager dan hierboven (CBS-SCP 2006). Hoe de verwachte afname zich verhoudt tot een gesignaleerde vergroting van de vraag bij voedselbanken en de vraag naar financiële bijdragen van kerken, is onduidelijk.

Andere indicatoren

Er zijn ook andere indicatoren om de omvang van armoede te meten. De belangrijkste daarvan zijn:

- de duur waarin een huishouden is aangewezen op een laag of minimuminkomen;
- de lasten die op het inkomen drukken;
- de vermogenspositie.

Tabel 2 laat zien dat het aantal huishoudens dat *langdurig* van een laag of minimuminkomen moet rondkomen in de afgelopen jaren gestaag is gedaald. In de periode 1995-2001 daalde dit aantal huishoudens van bijna 7% in 1995 tot iets minder dan 4% in 2001. Vanaf 2001 tot 2004 is dit aantal min of meer

stabiel gebleven op 225.000 huishoudens, wat overeenkomt met 3,4% van de huishoudens.

Tabel 2 Aantal huishoudens met een langdurig laag inkomen in Nederland in percentages

	1995	2000	2004	2007 (prognose)
nederland	7	5	3,4	?

bron: CBS-SCP 2006

Een andere indicator voor armoede betreft de *vermogenspositie*. Van de 674.000 huishoudens (10,3%) die in 2004 een laag inkomen hadden, had 30% een negatief eigen vermogen (circa 200.000 mensen).

2.3 Belangrijkste risicogroepen

Huishoudens die het meeste risico lopen op een (langdurig) laag inkomen zijn vooral:

- eenoudergezinnen met minderjarige kinderen;
- alleenstaanden tot 65 jaar.

Van de eenoudergezinnen met uitsluitend minderjarige kinderen had in 2004 bijna 40% een laag inkomen. Dat is bijna viermaal zo hoog als het gemiddelde van alle huishoudens met een laag inkomen (10,3%, zie tabel 1). Van de alleenstaanden tot 65 jaar moest 20% in 2004 rondkomen van een laag inkomen. Bij andere typen huishoudens ligt het percentage op of onder het gemiddelde van 10,3%.

Huishoudens met een (langdurig) laag inkomen zijn:

- huishoudens die afhankelijk zijn van een uitkering, in het bijzonder een bijstandsuitkering;
- huishoudens met een inkomen uit eigen onderneming: 17% van hen had in 2004 een laag inkomen.

(CBS-SCP 2006)

2.4 De gevolgen van een laag inkomen

Moeilijk rondkomen/financiële problemen

Het aandeel mensen met lage inkomens dat een betalingsachterstand heeft, nam toe van 7% in 2000 tot 16% in 2005. Naast betalingsachterstanden ervaren huishoudens met een (langdurig) laag inkomen ook andere beperkingen. Iets meer dan de helft van hen heeft bijvoorbeeld onvoldoende geld voor het vervangen van versleten huisraad; ruim 40% van hen had geen geld voor het regelmatig aanschaffen van nieuwe kleren. Onder de huishoudens met een (langdurig) laag inkomen is het aandeel dat moeite heeft om de 'eindjes aan elkaar te knopen' dan ook gestegen van 39% in 2004 naar 44% in 2005. Dit geldt vooral voor een-oudergezinnen met minderjarige kinderen (56% van deze subgroep) en eenpersoonshuishoudens (48% van deze subgroep) (CBS-SCP 2006).

Schulden maken

Van de 674.000 huishoudens (10,3%) die in 2004 een laag inkomen hadden, had 30% een negatief eigen vermogen (circa 200.000 mensen). Deze slechte financiële positie wordt verder verslechterd door aangaan van leningen. De helft van deze huishoudens (circa 340.000) had schulden. De noodzaak om schulden te maken om rond te komen, komt het vaakst voor bij:

- eenoudergezinnen (circa 20% van die groep);
- alleenstaanden tot 65 jaar (circa 17% van die groep).

(CBS-SCP 2006)

Sociaal isolement

Als huishoudens of individuen langdurig van een laag inkomen moeten rondkomen of structureel niet kunnen rondkomen van hun inkomen, bestaat een grote kans dat ze materieel, cultureel en sociaal worden uitgesloten van de minimaal aanvaardbare levenspatronen

(WI-CDA 2007). Door het continue gebrek aan geld voor alles dat iets uitsteekt boven de meest elementaire behoeften, kunnen huishoudens of individuen in een sociaal isolement geraken.

Achtereenvolgens wordt in zo'n situatie:

- de draagkracht aangetast;

- het groeipotentieel aangetast;
- het sociale netwerk aangetast;
- ontplooiingsmogelijkheden belemmerd.

(Denktank Armoedebestrijding 2004)

Zo gezien is armoede niet alleen financiële armoede. Armoede (gedefinieerd als lage inkomenssituatie) beïnvloedt essentiële zaken zoals de psychische en somatische gezondheid, sociale contacten en ontwikkelingskansen (Werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA 2005). Armoede is met andere woorden ook een van de risicofactoren voor het ontstaan van sociaal isolement.

3 Sociaal isolement

3.1 Omschrijving van sociaal isolement

Sociaal isolement kan worden omschreven als het ontbreken van *betekenisvolle* sociale contacten. Sociaal isolement wordt zo niet louter gezien in objectieve termen (een persoonlijk netwerk met een geringe omvang en/of een eenzijdige samenstelling), maar ook in subjectieve termen waarbij de persoonlijke waardering en de ervaren kwaliteit van de relaties centraal staat.

Met behulp van de objectieve en de subjectieve benadering zijn de volgende groepen te identificeren:

- sociaal weerbaren: veel contacten, geen eenzaamheidsgevoelens;
- contactarmen: weinig contacten, geen eenzaamheidsgevoelens;
- eenzamen: veel contacten, wel eenzaamheidsgevoelens;
- sociaal geïsoleerden: weinig contacten, wel eenzaamheidsgevoelens.

De laatste groep (circa 6% van de bevolking) heeft het het moeilijkst: zij zijn vooral bezig met overleven, voelen zich minder beschermd tegen eenzaamheid en zijn het minst tevreden over hun sociale relaties (Hortulanus et al 2003).

3.2 Oorzaken van sociaal isolement

Sociaal isolement wordt vaak in verband gebracht met structurele kenmerken (leeftijd, sekse, inkomen et cetera), ingrijpende levensgebeurtenissen (werkloosheid, arbeidsongeschiktheid, scheiding et cetera), lichamelijke of psychische gezondheidsproblemen, geringe maatschappelijke participatie, persoonlijkheidskenmerken (verlegenheid, introversie, gebrek aan sociale vaardigheden et cetera) en probleemoplossend vermogen. Bij groepen/individuen die in een sociaal isolement raken, is sprake van een specifiek samenspel van individuele of maatschappelijke, tijdelijke of structurele factoren.

Tabel 3 geeft een verklaringsmodel van sociaal isolement, waarin individuele, maatschappelijke, tijdelijke en structurele factoren zijn opgenomen. Elk van die factoren kan gevolgen hebben voor de omvang en samenstelling van het netwerk (objectief) als voor de ervaren kwaliteit (subjectief) ervan. In het

slechtste geval hebben mensen te maken met structurele factoren uit vak c en vak d. Binnen dit verklaringsmodel kan de nadruk worden gelegd op individuele of maatschappelijke factoren; op 'tekorten' van het individu of op 'tekorten' van de maatschappij.

Tabel 3 Verklaringsmodel sociaal isolement

	individueel	maatschappelijk
tijdelijk	a life events in persoonlijk leven: - partnerverlies - echtscheiding - gezondheidsproblemen - mishandeling/bedreiging	b life events in maatschappelijk leven: - inkomensachteruitgang - ongewenste woonsituatie - ontslag/onzekere werksituatie - scholing zonder resultaat
structureel	c persoonlijkheidskenmerken en socialisatie: - chronische ziekte/handicap - gebrek aan persoonlijk competenties - negatieve socialisatie - ongelukkige jeugd	d maatschappelijk uitsluiting: - maatschappelijke normering ten aanzien van zelfredzaamheid en arbeidsproductiviteit - langdurige werkloosheid - sociaal ruimtelijke isolatie - afhankelijkheid van professionele voorzieningen

bron: Hortulanus et al 2003

3.3 Risicogroepen

Probleemcumulatie doet zich voor bij mensen die met meerdere van bovenstaande factoren worden geconfronteerd. Oorzaak voor sociaal isolement ligt dan in de specifieke constellatie van omstandigheden en persoonskenmerken. Risico's voor sociaal isolement doen zich onder meer voor bij ouderen (80+), alleenstaanden (ouders), groepen jongeren (vroegtijdige schoolverlaters, jongeren in eenoudergezin), lichamelijk of verstandelijk gehandicapten, chronische zieken en psychiatrische patiënten, allochtonen, armen en langdurig werklozen (Hortulanus et al 2003).

Enmaal in een geïsoleerde positie zien deze groepen hun netwerk (in en buiten de familie) in de tijd eerder af- dan toenemen. De huidige gevoelens van eenzaamheid gaan een belemmering vormen voor het aangaan van sociale

contacten en zo wordt het steeds moeilijker contacten aan te gaan. Sociale isolatie kan op haar beurt weer leiden tot afname van competenties, dat weer kan leiden tot vergroting van het sociaal isolement et cetera. Het is van belang dat mensen in zo'n situatie contact krijgen met gelijkgestemden.

Armoede en sociaal isolement

In het vorige hoofdstuk werd al aangegeven dat armoede (gedefinieerd als lage inkomenssituatie) essentiële zaken, zoals sociale contacten, beïnvloedt: armoede als risicofactor voor het ontstaan van sociaal isolement. Huishoudens of individuen kunnen door een (langdurig) lage inkomenssituatie in een negatieve participatiespiraal terechtkomen:

- gebrek aan geld leidt tot;
- niet meedoen leidt tot;
- verlies zelfvertrouwen leidt tot;
- verdergaand isolement leidt tot;
- continu/langdurig gebrek aan geld en non-participatie.

Of zoiets zich daadwerkelijk voordoet blijkt naast de duur van lage inkomenssituatie onder meer ook afhankelijk van de manier waarop er met de situatie wordt omgegaan. Niet alle huishoudens/individuen komen door geldgebrek in de problemen. Zo kan een actieve probleemaanpak of 'copingstijl' (competentie) ervoor zorgen dat mensen uit de financiële en psychologische problemen blijven (Denktank Armoedebestrijding 2004).

4 Armoedebestrijding en de Wmo

4.1 Inleiding

Armoede wordt niet enkel gezien als een tekort aan financiële middelen (materiële dimensie), maar ook als een tekort aan het sociale en maatschappelijke verkeer (sociale dimensie). Armoedebeleid moet zich daarom niet beperken tot enkel de materiële dimensie i.c. inkomenspolitiek. Het moet zich ook richten op die sociale dimensie, i.c. het bevorderen van aansluiting op, verbondenheid met en participatie van mensen in de bredere samenleving (WI-CDA 2007). Bij de materiële dimensie van het armoedebeleid gaat het om de vraag of mensen redelijkerwijs de vaste lasten en noodzakelijke kosten kunnen bestrijden. Indien de verhouding inkomen en lasten uit balans is moet de overheid bijspringen. Duurzame inkomensbescherming voor huishoudens met een laag inkomen is van belang (zie voor een overzicht bijlage 1). Bij de sociale dimensie betekent armoedebestrijding het bevorderen van aansluiting op/participatie in de bredere samenleving.

Daarmee komt armoedebestrijding via de Wmo in beeld. De volgende paragrafen gaan in op de vraag hoe armoedebestrijding volgens de Arme Kant en volgens Wmo-raden al dan niet in de Wmo gestalte moet krijgen.

4.2 Bestrijding armoede en sociaal isolement in de Wmo volgens de Arme kant

In deze paragraaf wordt ingegaan op de resultaten van de bijeenkomsten met de participanten in het netwerk van de Arme Kant. Paragraaf 4.2.1 gaat vooral in op de vraag op welke wijze er in de uitvoering van de Wmo aandacht kan zijn voor bestrijding van armoede en sociaal isolement van financieel kwetsbare burgers. Paragraaf 4.3.2 gaat in op de vraag hoe organisaties en participanten in het netwerk van de Arme Kant betrokken kunnen zijn bij Wmo-adviesraden.

4.2.1 Bestrijding armoede en sociaal isolement via prestatievelden

Armoede en sociaal isolement worden enerzijds bestreden door inkomensbeschermende voorzieningen. Bij de uitvoering daarvan worden overigens wel belangrijke knelpunten gesignaleerd, zoals:

- te veel bureaucratie;
- een negatieve beeldvorming ten aanzien van de cliënt;
- een niet-realistische beeldvorming ten aanzien van de cliënt die wordt verwacht alle wetten en voorzieningen te kennen, met als gevolg het onvoldoende terugdringen van niet-gebruik van voorzieningen;
- reïntegratiebemiddeling zonder toekomstperspectief (kortdurend werk met onvoldoende toekomstperspectief of gedwongen vrijwilligerswerk);
- niet-realistische (standaard)verhouding tussen inkomen en lasten (vergelijk model NIBUD).

Een verbetering van de kwaliteit van de dienstverlening op dit terrein zou onder meer kunnen gaan via:

- positieve beeldvorming;
- positieve bejegening;
- competente dienstverlening;
- inspraak cliënten (niet over maar met de betrokkenen);
- automatische toekenning van inkomensvoorzieningen.

De participanten in het netwerk van de Arme Kant zien echter daarnaast voldoende mogelijkheden om via de verschillende prestatievelden van de Wmo armoede en sociaal isolement te bestrijden. In de bijeenkomsten zijn per prestatieveld onderwerpen genoemd die voor mensen met een laag inkomen en in een geïsoleerde maatschappelijke positie heel belangrijk zijn, zoals onder meer:

- Prestatieveld 'bevorderen van sociale samenhang': er zouden signaleringssystemen voor mensen met een laag inkomen en in een geïsoleerde maatschappelijke positie moeten zijn.
- Prestatieveld 'informatie, advies en ondersteuning': loketmedewerkers zouden deskundig moeten zijn op het gebied van armoede en sociaal isolement.

In dit kader werd door een spreker tijdens een van de bijeenkomsten een krachtig pleidooi gehouden voor een veel betere informatievoorziening. Er

zijn heel veel voorzieningen waar mensen met een laag inkomen gebruik van kunnen maken (zo blijkt ook uit bijlage 2) maar die ze niet kennen. Er is dus veel niet-gebruik, dat op zich ook weer kan leiden tot een lager inkomen en sociaal isolement. In dit verband de volgende casuïstiek: A. geeft bepaalde aftrekposten niet op bij de belasting. Als gevolg daarvan wordt het belastbaar inkomen te hoog vastgesteld. Met als gevolg dat ten onrechte een eigen bijdrage voor thuiszorg wordt geheven. Met als gevolg dat de inkomenssituatie erg penibel wordt. Gesuggereerd wordt dat als men alle voorliggende regelingen benut, men kan rondkomen en er minder sociale gevolgen zijn; aanpak van armoede en sociaal isolement via het benutten van alle regelingen.

- Prestatieveld 'bevorderen deelname aan maatschappelijk verkeer': stimuleren van welzijn door samen met de Wmo-raad het gemeentelijk pakket welzijn onder de loep te nemen en te bezien of dat adequaat is voor mensen in een langdurig lage inkomenssituatie.

Een uitgebreider overzicht van dergelijke onderwerpen, inclusief voorbeelden (good practices) binnen en voor gemeenten is als bijlage 2 opgenomen.

4.2.2 Bestrijding armoede en sociaal isolement via de Wmo-raad

Participatie

Hierboven werd al aangegeven dat een van de manieren om de reikwijdte en de kwaliteit van de dienstverlening aan mensen die in een situatie van armoede en sociaal isolement verkeren te verbeteren, is de inspraak van cliënten bevorderen. Dit kan op individueel en collectief niveau.

Met betrekking tot het collectieve niveau gaat het om meer incidentele en informele vormen van participatie (werkbezoeken, publieke debatten, conferenties, panels en dergelijke) of om de meer formele en structurelere vormen, waaronder WWB-cliëntenraden en Wmo-adviesraden. Een aantal participanten in het netwerk van de Arme Kant pleit in dit verband voor een zo breed mogelijke samenstelling van de Wmo-raad en voor de koppeling van Wmo- en WWB-raden. Anderen denken dat dit in grote plaatsen zoals Rotterdam en Den Haag niet mogelijk is.

Tijdens de bijeenkomsten met participanten in het netwerk van de Arme Kant werd de bevordering van de inspraak nog eens onderstreept met de volgende 'statements':

- Inspraak en participatie van (collectieve) cliënten moet worden bevorderd.
- Cliëntenraad en Wmo-raad moeten serieus worden genomen.
- Cliëntenraad en Wmo-raad moeten dan wel voldoende kwaliteit leveren en worden bijgeschoold met betrekking tot de inhoudelijke uitvoering van de prestatievelden en de daarbij behorende voorzieningen.
- Wmo-raden moeten het onderwerp armoede en sociaal isolement meenemen; ook voor groepen die geen ondersteuning nodig hebben, maar die geen middelen hebben om te participeren.
- Wmo-raden moeten werken met een te ontwikkelen 'armoedemeetlat'. Daarmee kan worden nagegaan of beleidsmaatregelen effect hebben op de inkomenssituatie van armen. Overigens zou daaraan een 'sociaal isolementsmeetlat' kunnen worden toegevoegd: toetsing op de effecten voor de sociale situatie van armen.
- Gemeenten en Wmo-raden moeten outreachend werken: wijk- en bewonersorganisaties of straatwerkers inschakelen.

Armoede en sociale uitsluiting moeten speerpunt zijn in advisering van Wmo-raden. Wmo-raden moeten daarom zo veel mogelijk verbindingen leggen met kwetsbare en moeilijk toegankelijke doelgroepen zoals 'armen', om zo hun stem te laten horen. De invloed van de doelgroep moet worden gemobiliseerd. Er moet worden geïnvesteerd in die moeilijk bereikbare groepen. Gemeenten moeten een actieve rol spelen en letten op de beste benaderingsmethoden (informele communicatie, 'armen vang je met armen'), outreachend, huisbezoeken et cetera.

Om de diverse knelpunten die op het gebied van cliënten- en burgerparticipatie zijn gesignaleerd te omzeilen (Stichting Clip 2007) zouden (samenwerkende) Wmo-raden, cliëntenraden en gemeenten criteria voor effectieve cliëntenparticipatie tot uitgangspunt kunnen nemen (Tympan Instituut 2007, Verwey-Jonker Instituut 2006). Een overzicht van die criteria is opgenomen in bijlage 3.

4.3 Armoedebestrijding en de Wmo volgens Wmo-raden

In deze paragraaf wordt ingegaan op de resultaten van het onderzoek onder Wmo-raden. Paragraaf 4.3.1 gaat vooral over de kwantitatieve informatie uit de vragenlijst. De met name kwalitatieve informatie staat in paragraaf 4.3.2.

4.3.1 Kwantitatieve informatie

De respondenten

Er zijn in totaal 66 vragenlijsten verstuurd. Daarvan zijn er 29 geretourneerd; dit betekent een responspercentage van 44%. Ongeveer de helft van de respondenten die de vragenlijst heeft ingevuld, maakt deel uit van een formeel ingestelde Wmo-raad (11), dan wel een Wmo-raad in oprichting (4). De andere helft van de respondenten bestaat voornamelijk uit leden van een cliëntenorganisatie (8). De overige respondenten vertegenwoordigen een gemeente of een klankbordgroep.

Doelgroepen binnen de organisatie

De doelgroep 'mensen met een laag inkomen' is ondervertegenwoordigd binnen de organisaties.

Het antwoord op de vraag welke doelgroepen binnen de eigen organisatie zijn vertegenwoordigd, is te vinden in tabel 4.

Tabel 4 Doelgroepen die binnen de organisaties zijn vertegenwoordigd (n=29)

doelgroep	ja	nee
ouderen	25	4
jongeren	12	17
gehandicapten	27	2
chronisch zieken	23	6
mensen met geestelijke gezondheidsproblemen	15	14
mantelzorgers	20	9
mensen met een laag inkomen	10	19
anders	9	20

Uit de tabel is het volgende af te leiden. De doelgroepen 'jongeren', 'mensen met geestelijke gezondheidsproblemen' en 'mensen met een laag inkomen' zijn ondervertegenwoordigd binnen de organisaties. De ondervertegenwoordiging van de laatstgenoemde doelgroep kan mogelijk worden verklaard uit het feit dat de doelgroep meer indirect met de prestatievelden uit de Wmo in verband kan worden gebracht; zij wordt namelijk niet expliciet binnen de Wmo genoemd.

Thema's binnen de organisatie

Het thema 'armoedebestrijding' is ondervertegenwoordigd binnen de organisaties.

Het antwoord op de vraag met welke thema's de eigen organisatie zich bezighoudt, is weergegeven in tabel 5.

Tabel 5 Thema's waarmee de organisatie zich bezighoudt (n=29)

thema	ja	nee
ouderenzorg	26	3
jeugdzorg	18	11
gehandicaptenzorg	26	3
algemene gezondheidszorg	17	12
ggz	21	8
mantelzorgondersteuning	21	8
wonen	22	7
welzijn en dienstverlening	25	4
werkvoorziening	7	22
armoedebestrijding	8	21
anders	9	20
organisatie richt zich momenteel op armoedebestrijding en sociale uitsluiting	10	19

Uit de tabel blijkt dat slechts een klein deel van de organisaties zich met het thema 'armoedebestrijding' en het daarmee samenhangende thema 'werkvoorziening' bezighoudt.

Dit wordt onderschreven door het feit dat slechts eenderde van de respondenten expliciet aangeeft dat de organisatie zich momenteel mede richt op armoedebestrijding en sociale uitsluiting.

Verder is opmerkelijk dat, hoewel de doelgroep jongeren ondervertegenwoordigd is (zie tabel 4), het thema jeugdzorg binnen de organisaties wel degelijk aan de orde wordt gesteld. De overige thema's hebben direct te maken met doelgroepen binnen de Wmo en worden dan ook veelvuldig genoemd.

4.3.2 Kwalitatieve informatie

Organisaties die zich richten op armoedebestrijding en sociale uitsluiting

34% van de respondenten geeft aan dat de eigen organisatie zich momenteel mede richt op armoedebestrijding en sociale uitsluiting, hetzij direct, hetzij indirect. Zo bieden bijvoorbeeld gemeenten direct aan de doelgroepen ondersteuning (zowel materieel als immaterieel). Een meer indirecte wijze is het (laten) verrichten van onderzoek naar deze doelgroepen. Deze indirecte werkwijze geldt met name voor de Wmo-raden.

In de organisaties zijn ook belangenorganisaties vertegenwoordigd die zich met armoedebestrijding en sociale uitsluiting bezighouden: het gaat dan voornamelijk om cliëntenraden/-panels, ouderenorganisaties of kerkelijke instellingen.

De wijze waarop de organisaties zich mede richten op armoedebestrijding en sociale uitsluiting, wordt door de respondenten verder toegelicht. Daarbij kunnen de volgende werkwijzen worden onderscheiden:

- Het verstrekken van directe financiële hulp en middelen dan wel doorverwijzen naar een organisatie die dergelijke hulp biedt.
- Het bieden van immateriële ondersteuning, bijvoorbeeld door het oprichten van een formulierenbrigade, het afleggen van huisbezoeken en het geven van voorlichting aan de doelgroepen.
- Het (laten) verrichten van onderzoek naar de betreffende doelgroepen en hun situatie en/of naar de activiteiten van andere organisaties op dit gebied (bijvoorbeeld de sociale dienst). De achterliggende gedachte hierbij is dat hierdoor meer zicht wordt verkregen op de problematiek, de betreffen-

de groep, wat al aan hun situatie wordt gedaan en welke stappen eventueel nog moeten worden genomen.

- Het leggen en onderhouden van contacten met (andere) organisaties die zich bezighouden met armoede en/of sociale uitsluiting (bijvoorbeeld cliëntenplatforms/-raden, sociale dienst en kerkelijke instellingen).
- Via uitvoering van de Wmo:
  - de Wmo-voorzieningen (bijvoorbeeld de regeling verborgen kosten¹). Verder komt het minimabeleid aan de orde bij discussies over de eigen bijdrage aan deze voorzieningen;
  - het Wmo-beleid, bijvoorbeeld via het thema sociale uitsluiting;
  - de thema's wonen, zorg en welzijn in de Wmo.
- Via het gemeentelijke beleid (bijvoorbeeld door middel van een armoedesignota).

In de organisaties die zich mede richten op armoedebestrijding en sociale uitsluiting zijn vaak belangenorganisaties vertegenwoordigd die zich (uiteeraard) hier eveneens mee bezighouden. Deze belangenorganisaties zijn:

- regionaal patiënten en consumenten platforms (RPCP's);
- cliëntenraden, -panels of -platforms (van GGD, afdeling sociale zaken/dienstverlening, de Wet Werk en Bijstand (WWB));
- ouderenorganisaties (seniorenvereniging, ouderenadviesraad, commissie meer woningen voor ouderen);
- kerkelijke organisaties (Interkerkelijk Sociaal Fonds, diakenen van kerkgenootschappen, diaconieën c.q. diaconessenhuis);
- Nationale Vereniging de Zonnebloem².

Organisaties die zich niet richten op armoedebestrijding en sociale uitsluiting

66% van de respondenten geeft aan dat de eigen organisatie zich niet bezighoudt met armoedebestrijding en sociale uitsluiting. Meer dan de helft van de

---

¹ Dit is een regeling voor alle 65-plussers in de zes Drechtsteden met een inkomen tot 110% van de bijstandsnorm.

² Dit is een vereniging die zich inzet voor mensen met lichamelijke beperkingen door ziekte, handicap of leeftijd (www.zonnebloem.nl).

respondenten (58%) is bovendien van mening dat zij dit in de toekomst ook niet moeten doen. Belangenorganisaties die zich wel met armoedebestrijding en sociale uitsluiting bezighouden zijn dan ook niet in de eigen organisatie vertegenwoordigd. De voornaamste redenen die hiervoor worden gegeven zijn: er zijn andere groepen die zich met het thema bezighouden (waarmee al dan niet contact wordt onderhouden) of het thema hoort elders thuis (bijvoorbeeld bij gemeente of sociale dienstverlening).

Het merendeel van de organisaties richt zich (nog) niet mede op armoedebestrijding en sociale uitsluiting. Daarin zijn dan ook geen belangenorganisaties vertegenwoordigd die zich met deze thema's bezighouden. De redenen die hiervoor worden gegeven zijn divers:

- In de gemeente is goed zicht op armoede, eenzaamheid, uitsluiting enzovoort. In voorkomende gevallen komen leden van de Wmo-adviesraad op voor deze groep.
- Binnen de gemeente is een actieve cliëntenraad sociale zaken die de belangen van de betreffende groepen goed behartigt.
- Binnen de gemeente is een platform armoedebestrijding waarin de organisatie is vertegenwoordigd.
- Het onderwerp hoort meer thuis bij de gemeente. De taak van de gemeente is in eerste instantie inkomenspolitiek; dit valt buiten de Wmo. Wel kunnen de gevolgen van inkomenspolitiek onderdeel zijn van het te voeren beleid. Het is noodzakelijk om eerst via onderzoek vast te stellen hoe vaak het probleem voorkomt. Soms is geen beleid nodig, maar gerichte ondersteuning.
- Het onderwerp hoort meer thuis bij de regionale sociale dienst of de cliëntenraad ervan.
- De Wmo heeft geen instrumenten voor armoedebestrijding. Wel heeft de Wmo de opdracht om mensen in moeilijke situaties in staat te stellen om te kunnen participeren in de maatschappij en te voorkomen dat zij in een sociaal isolement raken.
- De organisatie werkt vanuit doelgroepen. Zij raadpleegt, indien noodzakelijk, de betreffende belangenorganisaties over armoede en sociale uitsluiting.
- De gemeente heeft een belangenorganisatie van uitkeringsgerechtigden uitgesloten van deelname aan een Wmo-raad.

Daarnaast is een aantal van de organisaties die zich (nog) niet mede richten op armoede en sociale uitsluiting, van mening dat de betreffende organisaties dat wel zouden moeten doen. Daarbij wordt de wijze waarop de organisaties dit dienen vorm te geven, min of meer omschreven. Voorbeelden hiervan zijn:

- Het bieden van immateriële ondersteuning in de vorm van het geven van informatie (bijvoorbeeld via informatiebulletin) en advies.
- Burgers persoonlijk en gericht uitnodigen tot deelname aan de samenleving (niet nader toegelicht).
- Signalering van de problematiek.
- Het verstrekken van indirecte financiële hulp, bijvoorbeeld door gebruikmaking van regelingen te stimuleren.
- Het leggen en onderhouden van contacten met (andere) organisaties die zich bezighouden met armoede en/of sociale uitsluiting. Hierbij wordt gedacht aan belangenbehartiging en het stimuleren van aanbieders en vrijwilligersorganisaties om zich ook te richten op andere doelgroepen dan alleen de gebruikelijke doelgroep(en).
- Via de uitvoering van de Wmo. Zo zou er meer integraal moeten worden gewerkt vanuit de gedachte 'participeren' van de Wmo; hierdoor zouden dan meer burgers kunnen worden bereikt.

Drie organisaties geven aan dat ideeën hierover nog verder moeten worden ontwikkeld en uitgewerkt.

Tot slot zijn er enkele organisaties die expliciet aangeven dat armoedebestrijding/sociale uitsluiting wel degelijk een Wmo-taak is: participeren/deelnemen aan het sociale verkeer kan soms juist niet vanwege een armoedesituatie. Ook wordt de Wmo als een participatiewet gezien waarin armoede en sociale uitsluiting belangrijke onderwerpen zijn.

5 Conclusies en aanbevelingen

De hieronder geformuleerde conclusies en aanbevelingen zijn tevens antwoord op de gestelde onderzoeksvragen.

- Armoede moet niet alleen worden gezien als een tekort aan financiële middelen (de materiële dimensie van armoede), maar als een complex verschijnsel met veelal samenhangende aspecten als inkomen, opleidingsniveau, huisvesting, gezondheid, zelfredzaamheid en dergelijke. Al die aspecten tezamen kunnen leiden tot uitsluiting van 'de minimaal aanvaardbare levenspatronen' en tekorten in sociale en maatschappelijke participatie (sociaal isolement, de sociale dimensie van armoede).
- Of zich zoiets daadwerkelijk voordoet blijkt, naast de duur van lage inkomenssituatie, onder meer ook afhankelijk van de manier waarop er met de situatie wordt omgegaan. Niet alle huishoudens/individuen komen door geldgebrek in de problemen, niet allen geraken in een negatieve participatiespiraal.
- Armoedebelief moet zich minimaal baseren op twee pijlers:
  - Duurzame inkomensbescherming voor mensen met een (langdurig) laag inkomen door verhoging van minimumloon.
  - Bevorderen van maatschappelijke participatie van mensen met een (langdurig) laag inkomen die daarnaast in een sociaal isolement zijn geraakt. Hierbij moet een onderscheid worden aangebracht tussen verschillende groepen, die op verschillende wijze moeten worden benaderd.
- Bij het beleid rond duurzame inkomensbescherming is een veelheid van voorzieningen in het geding (zie ook bijlage 1). Bij de uitvoering ervan moeten volgens de participanten in het netwerk van de Arme Kant belangrijke knelpunten worden overwonnen:
  - Gemeenten moeten de bestaande regelingen zo veel mogelijk toepassen: reëel en ruimhartig, cliëntvriendelijk en vanuit een positieve grondhouding, betrouwbaar doch zonder bureaucratische rompslomp. (Samenwerkende) Wmo-raden en cliëntenraden zouden gemeenten daartoe moeten stimuleren.

- Gemeenten en belangenorganisaties moeten zich nadrukkelijk inspannen om de informatievoorziening over de veelheid van regelingen te verbeteren. Dit met het oog op het terugdringen van niet-gebruik, dat immers op zich ook weer kan leiden tot een lager inkomen en sociaal isolement.
- Bij het beleid rond het bevorderen van maatschappelijke participatie voor mensen met een (langdurig) laag inkomen die daarnaast in een sociaal isolement zijn geraakt, is de Wmo van toepassing. De participanten in het netwerk van de Arme Kant hebben diverse suggesties en kwaliteitseisen geformuleerd, die een goede uitvoering van de prestatievelden van de Wmo voor mensen met een langdurig laag inkomen en die zich in een sociaal isolement bevinden, bevorderen. De belangrijkste daarvan zijn (zie ook bijlage 2):
  - zet signaleringssystemen in waarmee mensen met een laag inkomen en die zich in een sociaal isolement bevinden in beeld komen;
  - zet laagdrempelige informatievoorzieningen of -loketten op (al dan niet gerund door vrijwilligers) die aansluiten op de informatievoorziening via Wmo-loketten, of stel een breed serviceloket in bijvoorbeeld de sociale dienst waar zowel WWB- als Wmo-cliënten terecht kunnen met vragen over advies of hulpverlening;
  - stel kwaliteitseisen aan medewerkers van dergelijke loketten, zoals signaalgevoeligheid of responsiviteit ten opzichte van armoede en sociaal isolement;
  - spits welzijnsvoorzieningen toe op mensen met een laag inkomen en in een sociaal isolement, door als gemeente en Wmo-raad het gemeentelijke pakket van welzijnsdiensten door te lichten en aan te passen.
- Naast een passende uitvoering van de Wmo-prestatievelden zijn vormen van beleidsparticipatie, waaronder die via Wmo-adviesraden, aangewezen. In deze raden zou volgens de participanten in het netwerk van de Arme Kant:
  - de belangenbehartiging van mensen met een laag inkomen en in een sociaal isolement goed geregeld moeten zijn;
  - het onderwerp armoede en sociaal isolement expliciet als aandachtspunt bij advisering aan de orde moeten komen;

- gewerkt moeten worden met een te ontwikkelen 'armoedemeetlat', waarmee elke beleidsmaatregel wordt getoetst op de effecten voor de inkomenssituatie van armen.
- Uit het onderzoek onder de Wmo-raden en organisaties die zich met de Wmo bezighouden blijkt echter dat:
  - de doelgroep mensen met een laag inkomen ondervertegenwoordigd is;
  - het thema armoedebestrijding ondervertegenwoordigd is;
  - het merendeel van de organisaties zich niet richt op armoede(bestrijding) en sociale uitsluiting.
- Om de invoering van de Wmo in de toekomst ook toe te spitsen op mensen met een langdurig laag inkomen en in een sociaal isolement, is de ontwikkeling van een meetinstrument 'Armoede en sociaal isolement proof' gewenst. Door middel van zo'n instrument kan per gemeente in kaart worden gebracht:
  - de van toepassing zijnde inkomensvoorzieningen, inclusief de kwaliteit van de uitvoering ervan;
  - de van toepassing zijnde Wmo-voorzieningen, inclusief de kwaliteit van de uitvoering ervan;
  - de van toepassing zijnde vormen van participatie en de wijze waarop de belangenbehartiging van mensen met een laag inkomen en in een sociaal isolement is geregeld;
  - de gewenste veranderingen.

Het instrument kan in samenwerking met Wmo-raden en cliëntenraden worden ontwikkeld.

Literatuur

Schriftelijke documentatie

CBS-SCP. Armoedebericht 2006. Voorburg-Heerlen: CBS-SCP, 2006.

Denktank Armoedebestrijding. Doen en meedoen, aanbevelingen van de Dentank armoedebestrijding. Utrecht: Sociale Alliantie, 2004.

Hoffmans TEM, Sluys LM. Monitor Effectiviteit Cliëntenparticipatie. Den Haag: Tympaan Instituut, 2007.

Hortulanus R et al. Sociaal isolement, een studie over sociale contacten en sociaal isolement in Nederland. Den Haag: Elsevier Overheid, 2003.

Oudenampsen D. Adviseren over maatschappelijke ondersteuning. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut, 2006.

Stichting Clip. Discussienota Integraal beleid en inbreng cliënten. Utrecht: Stichting Clip, 2007.

Verslag bijeenkomst Arme Kant van Zuid-Holland (AKZH) 26 oktober 2007. Den Haag: Tympaan Instituut, 2007.

Verslag bijeenkomst Panelgesprek Arme Kant van Zuid-Holland (AKZH) 27 juni 2007. Den Haag: Tympaan Instituut, 2007.

Wergroep Arme Kant van Nederland/EVA. Dossier Armoede in Nederland. Den Bosch.

Wetenschappelijk Instituut voor het CDA. Participeren naar vermogen - Studie naar het voorkomen van armoede. Den Haag: WI-CDA, 2007.

Websites

Adviesbureau Beeldrijk	www.beeldrijk.org
Algemeen Dagblad	www.ad.nl/groenehart/alphen
Belastingdienst	www.belastingdienst.nl
Dress for succes Nederland	ww.dressforsuccess-nederland.nl
MEE	www.handicap.info
Mantelzorg- en vrijwilligersorganisatie Mezzo	www.mezzo.nl
Nijkerk	www.nijkerk.org
Overheid	http://overheidsloket.overheid.nl
Stadsdiaconaat Delft	www.rkstadsdiaconaatdelft.nl
Nieuwkoop	www.samenwetenwemeer.nl
Drechtsteden Sociale Dienst	www.socialedienstrechtsteden.nl
Stichting Rijk voor Arm	www.stichtingrijkvoorarm.nl
Maatschappelijke organisatie van Harte	www.vanharterekentopu.nl
Stichting Voedselbank Nederland	www.voedselbank.nl

Bijlage 1

Overzicht financiële voorzieningen¹

instantie en voorziening	beschrijving	aanvraag
belastingdienst		
(heffings)kortingen	<p>algemene heffingskorting: dit is een heffingskorting op de inkomsten- en/of loonbelasting. er wordt daardoor minder belasting betaald. de heffingskorting bestaat uit een vast bedrag. wanneer u jonger bent dan 65 jaar is de algemene heffingskorting hoger dan wanneer u 65 jaar of ouder bent.</p>	<p>uw werkgever/uitkeringsinstantie kan bij de inhouding van loonbelasting rekening houden met de algemene heffingskorting. is dit niet geval, dan kunt u de belastingdienst vragen hiermee alsnog rekening te houden. hiervoor moet u bezwaar maken tegen de voorlopige aanslag.</p>
	<p>algemene heffingskorting minst verdienende partner: hierop kunt u een beroep doen indien u als partner van een belastingplichtige geen of weinig inkomsten heeft. uw partner dient dan wel voldoende belasting te betalen. de algemene heffingskorting bestaat uit een vast bedrag.</p>	<p>de algemene heffingskorting hoeft in principe niet te worden aangevraagd; zij wordt verrekend door uw werkgever/uitkeringsinstantie bij de inhouding van loonbelasting. indien de korting niet/niet helemaal door uw werkgever/uitkeringsinstantie kan worden verrekend, moet een verzoek tot voorlopige teruggaaf worden ingediend bij de belastingdienst. dit kan met een vt-formulier via de website van de belastingdienst.</p>

instantie en voorziening	beschrijving	aanvraag
	<p>arbeidskorting: hiervoor komt u in aanmerking als u inkomsten hebt zoals loon, salaris, winst uit onderneming of resultaat uit overige werkzaamheden (freelancers). dit is een heffingskorting op de inkomsten- en/of loonbelasting. de arbeidskorting is afhankelijk van uw inkomen en is gebonden aan een maximum.</p>	<p>uw werkgever/uitkeringsinstantie houdt bij de inhouding van loonbelasting rekening met de arbeidskorting. is dit niet het geval, dan kunt u de belastingdienst vragen hiermee alsnog rekening te houden. hiervoor moet u bezwaar maken tegen de voorlopige aanslag.</p>
	<p>kinderkorting: wanneer tot uw gezin een kind behoort, kunt u onder bepaalde voorwaarden in aanmerking komen voor de kinderkorting. de hoogte van de kinderkorting hangt af van het gezamenlijke inkomen van u en uw eventuele fiscale partner.</p>	<p>bij de aangifte voor de inkomstenbelasting kunt u aangeven dat u in aanmerking wilt komen voor toepassing van de kinderkorting.</p>
	<p>alleenstaande-ouderkorting: wanneer u een gezin hebt met een/meer kinderen maar geen partner, kunt u onder bepaalde voorwaarden in aanmerking komen voor een alleenstaande-ouderkorting. dit is een heffingskorting op de inkomstenbelasting. de alleenstaande-ouderkorting bestaat uit een vast bedrag. naast de alleenstaande-ouderkorting bestaat nog een aanvullende alleenstaande-ouderkorting, waarvoor extra voorwaarden gelden.</p>	<p>een verzoek tot voorlopige teruggaaf van de alleenstaande-ouderkorting moet worden ingediend bij de belastingdienst met een vt-formulier.</p>
belastingdienst		

instantie en voorziening	beschrijving	aanvraag
(heffings)kortingen	aanvullende alleenstaande-ouderkorting: wanneer u een gezin met een/meer thuiswonende kinderen hebt maar geen partner, komt u onder bepaalde voorwaarden in aanmerking voor een aanvullende alleenstaande-ouderkorting. dit is een extra heffingskorting op de inkomstenbelasting, bovenop de 'gewone' alleenstaande-ouderkorting. de aanvullende alleenstaande-ouderkorting bestaat uit een wisselend bedrag: een percentage van uw inkomen uit tegenwoordige arbeid.	een verzoek tot voorlopige teruggaaf van de aanvullende alleenstaande-ouderkorting moet worden ingediend bij de belastingdienst met een vt-formulier.
	combinatiekorting: wanneer tot uw gezin een kind behoort jonger dan twaalf jaar en u hebt betaald werk, dan kunt u onder bepaalde voorwaarden in aanmerking komen voor de zogeheten combinatiekorting. dit is een heffingskorting op de inkomsten- en/of loonbelasting. de combinatiekorting bestaat uit een vast bedrag. met ingang van 1 januari 2004 komt u als minst verdienende partner die recht heeft op combinatiekorting in aanmerking voor aanvullende combinatiekorting. deze aanvullende combinatiekorting geldt ook voor de werkende alleenstaande ouder die recht heeft op combinatiekorting.	een verzoek tot voorlopige teruggaaf van de combinatiekorting moet worden ingediend bij de belastingdienst met een vt-formulier heffingskortingen.

instantie en voorziening	beschrijving	aanvraag
	<p>ouderschapsverlofkorting: wanneer u deelneemt aan de levensloopregeling en gebruikmaakt van uw wettelijk recht op ouderschapsverlof, dan komt u mogelijk in aanmerking voor ouderschapsverlofkorting. deze korting bedraagt 50% van het minimumloon per werkdag (de korting bedraagt niet meer dan het verschil tussen het belastbare loon in het jaar waarin u ouderschapsverlof opneemt en het belastbare loon van het jaar daarvoor). dit is een heffingskorting op de loonbelasting.</p>	<p>u vraagt de heffingskorting aan bij de belastingdienst.</p>
	<p>ouderenkorting: wanneer u 65 jaar of ouder bent komt u onder bepaalde voorwaarden in aanmerking voor een ouderenkorting. dit is een heffingskorting op de inkomsten- en/of loonbelasting. de ouderenkorting bestaat uit een vast bedrag.</p>	<p>u dient op uw loonbelastingverklaring aan te geven of u recht hebt op de ouderenkorting. de uitkeringsinstantie van uw pensioen houdt dan bij de inhouding van loonbelasting rekening met de ouderenkorting. de ouderenkorting wordt dus automatisch verleend door de uitkeringsinstantie die uw loonheffingskorting toepast.</p>
	<p>alleenstaande ouderenkorting: wanneer u 65 jaar of ouder bent komt u onder bepaalde voorwaarden in aanmerking voor een alleenstaande ouderenkorting. dit is een extra heffingskorting op de inkomsten- en/of loonbelasting, bovenop de 'gewone' ouderenkorting. de alleenstaande ouderenkorting bestaat uit een vast bedrag.</p>	<p>u dient op uw loonbelastingverklaring aan te geven of u recht hebt op de alleenstaande ouderenkorting. de uitkeringsinstantie van uw pensioen houdt daar rekening mee bij de inhouding van loonbelasting. de alleenstaande ouderenkorting wordt dus automatisch verleend door de uitkeringsinstantie die uw loonheffingskorting toepast.</p>
belastingdienst		

instantie en voorziening	beschrijving	aanvraag
kwijtschelding	wanneer u niet in staat bent een belastingaanslag te betalen, kan deze onder bepaalde voorwaarden geheel of gedeeltelijk worden kwijtgescholden. kwijtschelding kan bijvoorbeeld worden verleend voor rijksbelastingen zoals inkomstenbelasting en loonbelasting en bijvoorbeeld gemeentelijke belastingen of waterschapsbelastingen.	bij de betreffende instantie.
zorgtoeslag	iedereen die in nederland woont moet een zorgverzekering hebben. deze is verplicht en de verzekeringsmaatschappij waar u zich aanmeldt, moet u accepteren voor de basisverzekering. als u aan bepaalde voorwaarden voldoet komt u mogelijk in aanmerking voor een tegemoetkoming in de kosten van de premie voor het basispakket.	de zorgtoeslag 2006 kunt u rechtstreeks bij de belastingdienst aanvragen. u krijgt automatisch een aanvraagformulier toegezonden als u volgens de belastingdienst voor de toeslag in aanmerking komt.
huurtoeslag	als uw inkomen niet te hoog is en u in een huurhuis woont, komt u mogelijk in aanmerking voor huurtoeslag. het bedrag van de huurtoeslag wordt bepaald op basis van uw inkomen van het lopende jaar. als u niet alleen woont, wordt voor de vaststelling van het gezinsinkomen en het gezinsvermogen het inkomen van uw 'toeslagpartner' meegeteld.	u vraagt de huurtoeslag aan bij de belastingdienst. u krijgt automatisch een aanvraagformulier toegezonden als u volgens de belastingdienst voor de toeslag in aanmerking komt.

instantie en voorziening	beschrijving	aanvraag
kinderopvangtoeslag	de kosten van kinderopvang worden betaald door het rijk, de werkgever en de ouders. als u gebruikmaakt van kinderopvang, komt u mogelijk in aanmerking voor de kinderopvangtoeslag. de kinderopvangtoeslag bestaat uit twee delen: een toeslag die afhankelijk is van de hoogte van uw inkomen en dat van een eventuele toeslagpartner en een vaste toeslag.	u vraagt de kinderopvangtoeslag aan bij de belastingdienst.
regeling tegemoetkoming buitengewone uitgaven/ verzilveringsregeling	de regeling is bedoeld voor hen die weinig inkomen hebben, daardoor weinig belasting betalen en die daardoor onvoldoende belasting terugkrijgen bij aftrek van bijzondere uitgaven. die tegemoetkoming is een soort subsidie. de bijzondere uitgaven waar het hier om gaat zijn meestal ziektekosten, maar het kan ook gaan om kosten van studie of kosten van levensonderhoud van verwanten.	dit wordt berekend door de belastingdienst.
aftrekposten buitengewone uitgaven	met 'buitengewone uitgaven' worden de kosten bedoeld die u kunt aftrekken van de belasting. meestal zijn het kosten die u maakt in verband met uw gezondheid. ook kan het gaan om extra kosten die zijn gemaakt voor het thuis verzorgen van een ernstig gehandicapte van 27 jaar of ouder (weekendzorg).	u kunt de extra kosten aangeven bij de invulling van uw inkomstenbelasting over een bepaald jaar.
belastingdienst		

instantie en voorziening	beschrijving	aanvraag
voorlopige teruggaaf inkomstenbelasting	indien u aftrekposten voor de inkomstenbelasting hebt of u hebt recht op bepaalde heffingskortingen, is het mogelijk dat u bij het opleggen van de definitieve aanslag van de inkomstenbelasting een bedrag terugkrijgt. dit is het geval als de ingehouden loonbelasting hoger is dan de verschuldigde inkomstenbelasting. u kunt een verzoek doen om het te veel ingehouden bedrag eerder dan de definitieve aanslag te ontvangen, via het formulier verzoek voorlopige teruggaaf. de belastingdienst betaalt dit bedrag dan in maandelijkse termijnen aan u uit.	een verzoek tot voorlopige teruggaaf moet worden ingediend bij de belastingdienst met een vt-formulier.
gemeente		
bijzondere bijstand	als alleenstaande of gezin heeft u recht op bijzondere bijstand als u niet beschikt over voldoende middelen om te voorzien in de noodzakelijke kosten van het bestaan die voortvloeien uit bijzondere omstandigheden. het gaat om kosten waarin de algemene bijstand niet voorziet en die uw draagkracht te boven gaan. ook als uw inkomen hoger is dan het bijstandsniveau kunt u een beroep doen op de bijzondere bijstand.	u vraagt de bijzondere bijstand aan bij de gemeente.
bijstandsuitkering, langdurigheidstoelage	wanneer u gedurende lange tijd een bijstandsuitkering ontvangt komt u mogelijk één keer per jaar in aanmerking voor de langdurigheidstoelage. de langdurigheidstoelage is een geldbedrag, dat de gemeente verstrekt aan mensen die al vijf jaar of langer van een minimumuitkering leven, geen of weinig eigen vermogen hebben en geen uitzicht hebben op betaald werk.	u kunt de langdurigheidstoelage aanvragen bij uw gemeente.

instantie en voorziening	beschrijving	aanvraag
bijdrage leerlingenvervoer	wanneer uw kind niet lopend of fietsend naar school kan vanwege de afstand of een handicap van het kind, komt u in aanmerking voor een bijdrage in de kosten van leerlingenvervoer. de manier waarop de gemeente het leerlingenvervoer voor het basisonderwijs en het (voortgezet) speciaal onderwijs heeft geregeld is vastgelegd in een verordening.	u dient de bijdrage in de kosten voor leerlingenvervoer aan te vragen bij uw gemeente. veel scholen beschikken over aanvraagformulieren.
minimaregelingen	gemeenten hebben regelingen om minder draagkrachtigen bij te staan. voorbeelden hiervan zijn tegemoetkoming in de schoolkosten, kortingspasjes en regeling voor verborgen kosten.	u kunt informatie hierover opvragen bij uw gemeente.
gemeente		
voorziening maatschappelijke ondersteuning	als u een geestelijke of lichamelijke beperking hebt waardoor u moeite hebt om mee te komen in de maatschappij, dan kunt u in aanmerking komen voor hulp van de gemeente (maatschappelijke ondersteuning). ook mantelzorgers kunnen op deze regeling een beroep doen. u ontvangt de hulp in natura, als financiële tegemoetkoming of als een persoonsgebonden budget. de hulpvoorzieningen moeten u in staat stellen om: <ul style="list-style-type: none"> - een huishouden te voeren; - zich te verplaatsen in en om de woning; - zich lokaal te verplaatsen per vervoermiddel; - medemensen te ontmoeten en op basis daarvan sociale verbanden aan te gaan. 	een aanvraag voor maatschappelijke ondersteuning moet worden ingediend bij uw gemeente.

instantie en voorziening	beschrijving	aanvraag
persoonsgebonden budget (pgb)	wanneer u zorg nodig heeft door bijvoorbeeld ziekte, handicap of ouderdom, dan kunt u hulp krijgen. u ontvangt de zorg meestal in natura (bijvoorbeeld verzorging bij u thuis door een zorginstelling). maar u kunt ook geld krijgen om zelf zorg in te kopen: het pgb; met een pgb organiseert u zelf uw eigen zorg of hulp en uw eigen begeleiding en voorzieningen. u huurt zelf de hulp in en bepaalt zo wie u komt helpen en wanneer en wat er precies moet gebeuren. of u gaat zelf een rolstoel aanschaffen.	een pgb kan worden aangevraagd via het zorgloket van uw gemeente.
schuldhulpverlening	gemeenten bieden doorgaans schuldhulpverlening. daarnaast zijn er tal van instanties die zich hiermee bezighouden.	informatie is te verkrijgen bij de gemeente. ook op internet is veel informatie te vinden.
uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen (uwv)		
kinderopvang uitkeringsgerechtigde, tegemoetkoming kosten	u kunt bij uwv een tegemoetkoming in de kosten van kinderopvang aanvragen als u een arbeidsongeschiktheidsuitkering of een werkloosheidsuitkering ontvangt en een reïntegratietraject volgt. heeft u in deze situatie kinderopvang nodig, dan zorgt uwv voor een gedeeltelijke vergoeding van de kosten.	u vraagt de vergoeding aan bij de uwv met een daarvoor bestemd formulier.

instantie en voorziening	beschrijving	aanvraag
uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen (uwv)		
wajong-uitkering	jonggehandicapten en studerenden die arbeidsongeschikt worden, kunnen onder bepaalde voorwaarden in aanmerking komen voor een uitkering op grond van de wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten: de wajong-uitkering. de wajong-uitkering is bedoeld voor jonggehandicapten die al arbeidsongeschikt zijn op het moment dat zij zeventien jaar worden en voor studerenden die niet eerder werkten en zeventien jaar of ouder zijn, die tijdens hun studie arbeidsongeschikt worden.	u vraagt de uitkering aan bij de uwv met een daarvoor bestemd formulier.
centrum voor werk en inkomen (cwi)		
bijstandsuitkering	als u geen eigen inkomen heeft en niet in staat bent om in uw eigen levensonderhoud te voorzien, komt u onder bepaalde voorwaarden in aanmerking voor een bijstandsuitkering. deze uitkering is bedoeld om de periode te overbruggen tot u weer een baan heeft gevonden.	u vraagt de algemene bijstandsuitkering aan bij het cwi. het cwi draagt de aanvraag over aan de gemeente.

instantie en voorziening	beschrijving	aanvraag
sociale verzekeringsbank (svb)		
kinderbijslag	kinderbijslag is een tegemoetkoming in de kosten voor de verzorging of het onderhoud van uw kinderen. u kunt hiervoor in aanmerking komen als u kinderen, stiefkinderen of pleegkinderen heeft. kinderbijslag loopt tot achttien jaar. vanaf achttien jaar hebben kinderen, als zij naar school gaan of studeren, recht op studiefinanciering.	de gemeente waarin u aangifte heeft gedaan van de geboorte van uw kind, geeft uw gegevens en die van het kind door aan de svb. op basis hiervan stuurt de svb u een aanvraagformulier.
tegemoetkoming onderhoudskosten thuiswonende gehandicapte kinderen (tog-uitkering)	wanneer u ouder of verzorger bent van een gehandicapt kind dat bij u woont, komt u onder bepaalde voorwaarden in aanmerking voor een uitkering op grond van de regeling tog-uitkering.	u vraagt de tog-uitkering aan bij de afdeling tog van de vestiging van de svb in roermond.

instantie en voorziening	beschrijving	aanvraag
sociale verzekeringsbank (svb)		
ouderdomspensioen (aow)	indien u de leeftijd van 65 jaar heeft bereikt kunt u onder bepaalde voorwaarden in aanmerking komen voor een uitkering op grond van de algemene ouderdomswet: het aow-pensioen/ouderdomspensioen. meestal komt iedereen die in nederland heeft gewoond of gewerkt hiervoor in aanmerking. de hoogte van het aow-pensioen is afhankelijk van uw persoonlijke situatie.	wanneer u ingeschreven staat in de gemeentelijke basisadministratie (het bevolkingsregister), krijgt u het aow-aanvraagformulier ongeveer zes maanden voor uw 65 ^e verjaardag automatisch toegestuurd.
nabestaandenuitkering	de uitkering voor nabestaanden op grond van de algemene nabestaandenwet (anw) is een financiële tegemoetkoming van de overheid. als u aan de voorwaarden voldoet ontvangt u deze uitkering als uw partner overlijdt. ook kinderen krijgen een uitkering als een of beide ouders overlijden. de nabestaandenuitkering is bedoeld als tegemoetkoming bij geen of een laag inkomen. de hoogte van de uitkering hangt af van uw eigen inkomsten uit bijvoorbeeld loon.	u vraagt de uitkering aan bij de svb.

instantie en voorziening	beschrijving	aanvraag
nabestaandenwet, halfwezenuitkering	halfwezenuitkering: dit is een tegemoetkoming voor nabestaanden gebaseerd op de algemene nabestaandenwet (anw). u krijgt deze uitkering als u de zorg heeft voor een of meer halfwezen, jonger dan achttien jaar. een halfwees is iemand van wie een van de ouders is overleden en die niet gehuwd is en niet samenwoont. als de halfwees in een ander huishouden wordt verzorgd dan dat van de nabestaande, heeft de verzorger recht op de halfwezenuitkering. de verzorger is dan op dat moment volgens de anw ook nabestaande.	een nabestaandenuitkering halfwezen vraagt u aan bij de sociale verzekeringsbank svb.
nabestaandenwet, wezenuitkering	wezenuitkering: dit is een financiële ondersteuning voor kinderen waarvan beide ouders zijn overleden. de uitkering duurt tot zestien jaar. in sommige situaties wordt de uitkering ontvangen tot het 21 ^e jaar.	u vraagt de wezenuitkering aan bij de sociale verzekeringsbank svb.
commissie indicatiestelling regionaal expertisecentrum		
leerling gebonden budget speciaal onderwijs (rugzak)	ouders van leerlingen die door hun handicap extra voorzieningen nodig hebben, kunnen een leerling gebonden budget krijgen. leerlingen met een handicap zijn: visueel gehandicapt, auditief gehandicapt, lichamenlijk en/of verstandelijk gehandicapt en leerlingen met ernstige gedragsstoornissen. de ouders kunnen met dit budget kiezen voor speciaal onderwijs of regulier onderwijs.	u vraagt het leerling gebonden budget aan bij de commissie voor de indicatiestelling van het regionaal expertisecentrum in uw regio. het regionaal expertisecentrum is een samenwerkingsverband van scholen in het speciaal (voortgezet) onderwijs in een regio.

instantie en voorziening	beschrijving	aanvraag
pensioenfonds		
pensioenvereffening bij echtscheiding/scheiding van tafel en bed	bij echtscheiding en scheiding van tafel en bed heeft de ene echtgeno(o)t(e) recht op de helft van de tijdens het huwelijk door de andere echtgeno(o)t(e) opgebouwde pensioenaanspraken. hierdoor ontstaat aanspraak op uitbetaling van een deel van de pensioentermijnen.	u dient mededeling te doen bij het betreffende pensioenfonds.
studiefinanciering gro-ningen		
studiefinanciering	studiefinanciering is een tegemoetkoming in de vorm van een lening voor de kosten die u maakt bij het volgen van een opleiding in het middelbaar beroepsonderwijs (mbo), hoger beroepsonderwijs (hbo) of aan de universiteit. bij voldoende prestatie wordt de lening achteraf omgezet in een gift. u hoeft dan niets terug te betalen. de studiefinanciering kan bestaan uit een basisbeurs, aanvullende beurs en een rentedragende lening. ook heeft u recht op een ov-studentenkaart. studenten met een partner krijgen een partnertoeslag. studenten met een kind krijgen een een-oudertoeslag. studenten in het hoger onderwijs kunnen ook een collegegeldkrediet aanvragen. dit is een lening voor betaling van het collegegeld.	u vraagt studiefinanciering aan bij de informatie beheer groep (ib-groep).

instantie en voorziening	beschrijving	aanvraag
kwijtschelding aanvullende beurs	indien u als student in het hoger of beroepsonderwijs een aanvullende beurs (aanvullende lening) hebt ontvangen, kan deze lening onder bepaalde omstandigheden geheel of gedeeltelijk worden kwijtgescholden. in hoeverre u voor kwijtschelding in aanmerking komt is afhankelijk van uw inkomen en het inkomen van uw eventuele partner.	u dient een verzoek tot kwijtschelding in bij de informatie beheer groep (ib-groep).

instantie en voorziening	beschrijving	aanvraag
studiefinanciering gro- ningen		
tegemoetkoming schoolkosten scholieren	wanneer u voortgezet onderwijs of voortgezet algemeen volwas- sen onderwijs (vavo) volgt en u bent tussen de achttien en dertig jaar, dan komt u onder bepaalde voorwaarden in aanmerking voor een tegemoetkoming scholieren. deze bestaat uit een basis- toelage en een aanvullende toelage.	u vraagt de tegemoetkoming aan bij de informatie beheer groep (ib-groep).
tegemoetkoming schoolkosten deeltijders	wanneer u als leerling van achttien jaar of ouder geen recht hebt op studie-financiering of de tegemoetkoming scholieren, dan komt u onder bepaalde voorwaarden in aanmerking voor een te- gemoetkoming deeltijders. deze bestaat uit een tegemoetkoming in het cursusgeld (onderwijsbijdrage) en een tegemoetkoming in de schoolkosten.	u vraagt de tegemoetkoming aan bij de informatie beheer groep (ib-groep).
particuliere initiati- ven/ instellingen		
dress for succes	dress for success is bestemd voor vrouwen met een uitkering die (weer) gaan solliciteren naar een betaalde baan. in de winkels van dress for success kunnen de vrouwen gratis een set representa- tieve kleding, nieuw of bijna nieuw, uitzoeken zodat ze 'dressed for success' het sollicitatiegesprek beginnen.	met de uitnodiging voor het sollicitatiegesprek of een brief van het reïntegratiebedrijf gaat u naar een winkel van dress for suc- cess.

instantie en voorziening	beschrijving	aanvraag
van harte restaurants	in een van harte restaurant krijgen de gasten voor € 2,50 een complete maaltijd en vooral veel aanspraak. het van harte restaurant moet de stille armoede verdrijven: de eettafel als sociaal bindmiddel.	er zijn verschillende vestigingen in nederland en de interesse van steden voor het concept is groeiende.
voedselbanken	de voedselbank is een 100% non-profit organisatie die op alle niveaus met vrijwilligers werkt. een van de doelen is een bijdrage te leveren aan de vermindering van (verborgen) armoede en verspilling in nederland. de voedselbank zamelt bij producenten en distributeurs van levensmiddelen de producten in die om een of andere reden niet kunnen worden verkocht, maar die kwalitatief nog 100% goed zijn. de ingezamelde producten worden wekelijks verdeeld onder particuliere gezinnen en organisaties die aan de door de voedselbank geformuleerde criteria voldoen.	bij de stichting voedselbank nederland zijn een aantal vestigingen aangesloten die verspreid zitten over heel nederland.
goederenbanken	de goederenbank is te vergelijken met de voedselbank, alleen levert zij goederen aan de mensen die deze hard nodig hebben en niet kunnen bekostigen.	in nederland zijn een aantal vestigingen van goederenbanken.

instantie en voorziening	beschrijving	aanvraag
particuliere initiatieven/ instellingen		
weggeefwinkels	<p>een weggeefwinkel is een winkel waar spullen gratis te verkrijgen zijn. een wezenskenmerk van een weggeefwinkel is dat iedereen er welkom is, zowel om spullen te brengen als om spullen te halen. er wordt in een weggeefwinkel dus niet gevraagd om een armenpasje of iets dergelijks. gezien het feit dat weggeefwinkels doorgaans kampen met grote overschotten, is dit ook niet nodig. een van de doelen is armoedebestrijding.</p>	<p>weggeefwinkels bevinden zich in verschillende nederlandse steden.</p>

¹ Voor alle voorzieningen geldt dat zij alleen onder bepaalde voorwaarden worden toegekend.

bron: <http://overheidsloket.overheid.nl>, www.dressforsuccess-nederland.nl, www.voedselbank.nl, www.stichtingrijkvoorarm.nl, www.vanharterekentopu.nl, www.belastingdienst.nl

Bijlage 2

Overzicht Prestatievelden Wmo en armoede

prestatieveld	belangrijk voor mensen in een armoedesituatie	voorbeelden
algemeen	<p>kwaliteits- en effectbewaking. dit kan bijvoorbeeld door in samenwerking met de wmo-raad een tevredenheidsonderzoek wmo uit te voeren.</p> <p>klachtenafhandeling. dit kan bijvoorbeeld door middel van:</p> <ul style="list-style-type: none"> - een wmo-infolijn; - instanties als belangenorganisaties, ombudsman, sociale raadslieden.	<p>- klachtenafhandeling: rotterdam mee rijnmond heeft een afdeling cliëntreacties/klachten wmo. cliënten die gebruikmaken van wmo-voorzieningen kunnen hier zowel klachten als tips of ideeën over de wmo-uitvoering doorgeven. de coördinator cliëntreacties zorgt ervoor dat de op- en of aanmerkingen op de juiste plaats terechtkomen. men krijgt altijd reactie.</p>
bevorderen van sociale samenhang in/leefbaarheid van dorp, wijk, buurt	<p>signaleringsstelsel in gemeente voor:</p> <ul style="list-style-type: none"> - signalering van armoede (achter de deur) in de wijk (speciaal bij risicogroepen).	<p>- signalering armoede achter de deur: signalerend huisbezoek. dit wordt uitgevoerd binnen een groot aantal gemeenten in de provincie. nb een beperking hierbij is de leeftijd waardoor een deel van de mogelijke risicogroepen buiten beeld blijft.</p> <p>- signalering armoede in de wijk: mobiele voorziening delft. in delft een soort 'srv-wagen' die bepaalde wijken ingaat. vanuit deze mobiele voorziening worden activiteiten opgezet. op deze manier worden de voorziening naar de mensen gebracht; het is laagdrempelig en men bereikt zo mensen die anders niet bereikt zouden worden. doel is om mensen op deze manier uit hun isolement te halen; de methode is geschikt voor alle doelgroepen. op deze wijze kan ook informatie aan mensen in de wijken</p>

prestatieveld	belangrijk voor mensen in een armoedesituatie	voorbeelden
		worden overgedragen.
op preventie gerichte ondersteuning jongeren en ouders	signaleringsysteem in gemeente voor: - signalering van de risicogroep eenoudergezin met kinderen. vraag is echter of het mogelijk is de hele groep in beeld te krijgen.	- het zou bijvoorbeeld wel deels via het maatschappelijk werk kunnen.

prestatieveld	belangrijk voor mensen in een armoedesituatie	voorbeelden
<p>informatie, advies en ondersteuning</p>	<p>algemene voorlichting via verschillende kanalen/media (krant, tv, websites, bibliotheek, buurthuis et cetera).</p> <p>toegespitste voorlichting et cetera via:</p> <ul style="list-style-type: none"> - vrijwilligers dienstenloket inclusief nazorg. gemeentelijk wmo-loket. <p>de te verstrekken informatie moet gaan over:</p> <ul style="list-style-type: none"> - bij welk loket moet iemand zijn voor een bepaalde voorziening; - in welke situatie iemand recht heeft op een bepaalde voorziening; - wat de procedure is om een bepaalde voorziening aan te vragen; - waar eventuele ondersteuning te verkrijgen is bij het aanvragen van een voorziening. <p>eisen waaraan medewerkers van beide soorten loketten moeten voldoen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - signaalgevoeligheid voor armoede; - deskundigheid op gebied van de wmo, financiële voorzieningen, andersoortige voorzieningen; - brede vraagoriëntatie en probleemverheldering; - duidelijk taalgebruik. 	<p>algemene en/of toegespitste voorlichting via verschillende kanalen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - delft: mobiele voorziening. - delft: voorlichting over de wmo via het stadsdiaconaat. zo is er het 'voorloket wmo', een informatiemap wmo en worden bijeenkomsten in het kader van de wmo georganiseerd. - alphen aan den rijn: musical, wmo-café, voorlichtingskrant. aan de hand van een musical wordt het lokale wmo-beleid op de kaart gezet. op deze manier worden inwoners en organisaties op de hoogte gebracht van de wijze waarop de wmo in de gemeente toegepast gaat worden. daarnaast krijgen alle alphense huishoudens een krant in de bus met uitleg over het voorgenomen lokale wmo beleid. tot slot kunnen inwoners en organisaties ook schriftelijk en per e-mail hun mening geven over het wmo-beleid voor de komende jaren. - nieuwkoop: dienstenloket. hier kunnen de inwoners terecht voor vragen op het gebied van wonen, zorg, welzijn, werk en inkomen. het kan gaan om informatie, advies, bemiddeling, voorlichting/groepsvoorlichting, inschrijving en verwijzing. bij het 'dienstenloket' zijn een professionele cliënt-/ouderenadviseur werkzaam en een team opgeleide vrijwilligers. veel voorkomende vragen worden behandeld door de vrijwilligers. bij complexere vragen wordt de cliënt -/ouderenadviseur ingeschakeld. het is ook mogelijk om een afspraak te maken voor een huisbezoek. - nijkerk: meldpunt schuldhulpverlening. de medewerkers bekijken

prestatieveld	belangrijk voor mensen in een armoedesituatie	voorbeelden
		<p>samen met de cliënt waar de schulden precies uit bestaan. deze worden overzichtelijk op een rij gezet. vervolgens wordt het inkomen van de cliënt in kaart gebracht; tegelijkertijd wordt gekeken naar mogelijkheden om het inkomen te vergroten. hierbij wordt de cliënt gewezen op subsidies of tegemoetkomingen waarvoor hij/zij mogelijkwijs in aanmerking komt. verder wordt een overzicht van de vaste lasten gemaakt. als er sprake is van een financiële crisissituatie (dreigende uithuiszetting, afsluiting energietoevoer), dan wordt daar als eerste aandacht aan besteed.</p>
<p>ondersteuning mantelzorgers en vrijwilligers</p>	<ul style="list-style-type: none"> - kennis en informatie over de ondersteuningsmogelijkheden voor mantelzorgers. - kostenregeling voor mantelzorgers. - mantelzorgcompliment. 	<ul style="list-style-type: none"> - ondersteuning mantelzorg: mezzo en de lokale steunpunten mantelzorg. mezzo (landelijke vereniging voor mantelzorgers en vrijwilligerszorg) geeft steun, informatie en advies en behartigt de belangen van mantelzorgers en de vrijwilligers zorg. de lokale steunpunten mantelzorg bieden ondersteuning aan de mantelzorgers in de betreffende gemeente/regio's. - kostenregelingen mantelzorg: kosten voor het verlenen van mantelzorg kunnen (deels) worden gefinancierd via het persoonsgebonden budget, belastingaftrek (buitengewone uitgaven) en de bijzondere bijstand. - kostenregelingen mantelzorgers: regeling voor verborgen kosten (dordrecht). dit is een speciale regeling voor personen tot 65 jaar die chronisch ziek of gehandicapt zijn. zij zijn vaak aangewezen op hulp van anderen (mantelzorg) en maken daarbij extra kosten die lang niet altijd aantoonbaar zijn, maar behoorlijk kunnen oplopen. de vergoeding bedraagt € 200,00 per huishouden per

prestatieveld	belangrijk voor mensen in een armoedesituatie	voorbeelden
		<p>jaar. dezelfde vergoeding geldt overigens ook voor 65-plussers.</p> <p>- daarnaast is er het mantelzorgcompliment, dit is een bedrag van € 250,00. sinds 2007 komt een bepaalde groep mantelzorgers hiervoor in aanmerking. de overheid heeft deze regeling in het leven geroepen om haar waardering uit te spreken voor het belangrijke werk dat mantelzorgers verrichten.</p>
<p>bevorderen deelname aan maatschappelijk verkeer en zelfstandig functioneren van mensen met beperking, psychisch probleem, psychosociale problematiek</p>	<p>- stimuleren van welzijn. dit kan bijvoorbeeld door in samenwerking met de wmo-raad het gemeentelijk pakket welzijn onder de loep te nemen om na te gaan of er voldoende en adequaat aanbod is voor mensen in een armoedesituatie.</p> <p>- sociale activering. er kan bijvoorbeeld gekeken worden naar de inzet van wwv cliënten bij vrijwilligerswerk.</p>	<p>- stimuleren welzijn: gemeente wassenaar. cliëntenraden komen op voor hun achterban en kaarten zaken aan bij de gemeentelijke politiek. zij kunnen de gemeente wijzen op doelgroepen in armoedesituaties en hoe de wmo in dat gegeven kader uit te voeren. zo wordt in wassenaar bij elke voorgenomen/uit te voeren maatregel door de cliëntenraad de volgende vraag gesteld: welke financiële gevolgen zal de voorgenomen maatregel/beleid hebben voor de doelgroepen mensen met een laag inkomen, mensen met een beperking en ouderen en alleenstaande moeders met kinderen (armoedemeetlat).</p>

prestatieveld	belangrijk voor mensen in een armoedesituatie	voorbeelden
verlenen van individuele voorzieningen aan mensen met beperking, psychisch probleem, psychosociale problematiek	financiële vereenvoudiging en tegemoetkoming: - eigen bijdrage op nul zetten. dit gebeurt soms in verband met administratieve lastendruk: de administratieve kosten betreffende het innen van de bijdragen zijn dan hoger dan de opbrengst van de te innen bijdragen. - leges (voor invalidenkaart) op nul zetten. - koppeling van bestanden voor bepaalde voorzieningen (wmo, wwv en andere voorzieningen) in het kader van de gemeentelijke armoedebestrijding.	- eigen bijdrage op nul: gemeente liesveld. er wordt geen eigen bijdrage gevraagd voor de scootmobiel en kleine woningaanpassingen. op deze wijze wordt ook stapeling van eigen bijdragen voorkomen. - koppeling bestanden: wmo-loket van de gemeente alphen aan den rijn. bij de invulling van de wmo ter plaatse wordt ook de gemeentelijke armoedebestrijding meegenomen. dat is ook het beleid aan het wmo-loket: als er een vraag om huishoudelijke verzorging of iets dergelijks is, dan zou er ook meer aan de hand kunnen zijn. de producten van het wmo-loket zijn aanzienlijk meer dan de wmo. een aantal financiële voorzieningen bevordert de participatie, zowel van ouderen als kinderen.

bronnen: www.samenwetenwemeer.nl, www.handicap.info, www.rkstadsdiaconaatdelft.nl, www.ad.nl/groenehart/alphen, www.mezzo.nl, www.nijkerk.org, www.socialedienstrechtsteden.nl, verslag panelgesprek 27 juni 2007, verslag bijeenkomst AKZH 26 oktober 2007

Bijlage 3

Indicatoren effectieve cliëntenparticipatie Wmo

Gemeentelijke visie op cliëntenparticipatie

- De gemeente heeft een visie op cliëntenparticipatie beschreven.
- Het model van cliëntenparticipatie in de Wmo is ontwikkeld in samenwerking met lokale belangenorganisaties.
- Er is draagvlak onder de belangenorganisaties voor het model van cliëntenparticipatie.
- De cliëntenparticipatie wordt jaarlijks geëvalueerd en bijgesteld.

Formele positie van de adviesraad

- Er is een verordening cliëntenparticipatie.
- De adviesraad heeft inspraak (gehad) bij de totstandkoming van de verordening cliëntenparticipatie.
- Er zijn schriftelijke afspraken over:
  - de ambtelijk contactpersoon;
  - de onderwerpen waarover de adviesraad adviseert;
  - het tijdstip in de beleidscyclus waarop de adviesraad adviseert;
  - frequentie van overleg adviesraad en gemeente;
  - wie de gemeentelijke overlegpartners zijn;
  - de status van het advies (gevraagd-ongevraagd);
  - de organisatie van de advisering: hoe en wanneer de stukken worden aangeleverd, voorbereidingstijd en doorlooptijd;
  - hoe de gemeente met het advies, opgevolgd op afgewezen, omgaat;
  - de samenstelling van de adviesraad.
- Een jaarlijkse evaluatie.

Ondersteuning van de adviesraad

- De adviesraad beschikt over (een budget voor) voldoende personele ondersteuning:
  - secretariële ondersteuning;
  - beleidsondersteuning;
  - pr-activiteiten.

- De ondersteuner(s) van de adviesraad is/zijn onafhankelijk van de gemeente.
- De adviesraad beschikt over een voldoende budget voor onder andere:
  - kantoor en vergaderruimte;
  - cliëntenraadpleging;
  - deskundigheidsbevordering;
  - activiteiten rondom thema's;
  - maatschappelijke initiatieven;
  - reiskosten;
  - onkosten (telefoon, pc, pr-kosten);
  - extern advies;
  - vacatiegelden/vrijwilligersvergoedingen.

Draagvlak en representativiteit

- In de adviesraad zijn de verschillende doelgroepen van het Wmo-beleid vertegenwoordigd.
- In de adviesraad zijn ook moeilijk te vertegenwoordigen doelgroepen (zoals GGZ, allochtonen) betrokken bij de beleidsvorming over de onderwerpen die hen direct aangaan.
- De adviesraad legt verbanden met de andere Wmo-adviesraden binnen een intergemeentelijk samenwerkingsverband.
- De adviesraad legt verbanden met cliëntenraden van zorginstellingen.
- De adviesraad legt verbanden met andere cliënten- en belangenorganisaties op lokaal niveau.
- De adviesraad heeft periodiek (bijvoorbeeld via spreekuren) en incidenteel (bijvoorbeeld via raadplegingen) contact met de mensen wier belangen hij behartigt.
- De adviesraad legt verbanden met andere vormen van burgerparticipatie (bijvoorbeeld in wijken).
- De adviesraad maakt, naast formele participatievormen, ook gebruik van informele vormen van cliëntenparticipatie.
- De adviesraad onderhoudt contacten met ambtenaren, gemeenteraadsleden, wethouder(s), directies van zorginstellingen, andere lokale maatschappelijke organisaties, pers.

Informatie en deskundigheid

- De adviesraad heeft voldoende kennis over de Wmo.
- De gemeente informeert de adviesraad over relevante ontwikkelingen bij de gemeente.
- De adviesraad beschikt over voldoende informatie over de effecten van het Wmo-beleid voor de verschillende groepen burgers.
- De gemeente voorziet de adviesraad tijdig van informatie.
- De gemeente voorziet de adviesraad van begrijpelijke en leesbare informatie.
- De adviesraad heeft tijdig beschikking over de resultaten van de benchmarks waar de gemeente aan deelneemt.

Transparantie van proces en procedures

- De werving van de leden van de adviesraad geschiedt op basis van een profielschets.
- De adviesraad heeft een onafhankelijke voorzitter.
- Het proces van besluitvorming over het Wmo-beleid is voldoende transparant.
- Het is voor de adviesraad voldoende helder welke belangen er spelen en hoe deze worden afgewogen.
- De adviesraad adviseert in verschillende fasen van de beleidscyclus (beleidsvoorbereiding, beleidsproces, besluitvorming, uitvoering en evaluatie).
- De gemeente betreft de adviesraad bij het jaarlijkse tevredenheidsonderzoek onder burgers over de Wmo-dienstverlening.
- De gemeente formuleert bij adviesaanvragen een heldere vraagstelling.
- Bij een adviesaanvraag krijgt de adviesraad voldoende tijd om een advies voor te bereiden.
- De adviesraad onderbouwt zijn adviezen.
- De adviesraad benut mogelijkheden tot inspreken bij gemeenteraads- en commissievergaderingen.
- De adviesraad neemt contact op met de gemeenteraadsfracties om zijn standpunt toe te lichten.
- De gemeente informeert de adviesraad over de wijze waarop de adviezen al dan niet in beleid worden verwerkt.
- Het advies van de adviesraad wordt bij de stukken voor de gemeenteraad gevoegd.

De resultaten van cliëntenparticipatie

- De adviezen van de adviesraad worden door de gemeente overgenomen en opgevolgd.

Wet maatschappelijke ondersteuning en armoedebestrijding kost € 11,85 en
is onder vermelding van 0229 te bestellen bij het
Tympaan Instituut
Postbus 93010
2509 AA Den Haag

tel 070 3371000
fax 070 3371010

© **Tympan Instituut**
Holland

info@tympan.nl
www.tympan.nl

Foto's op de voorzijde Beeldbank Provincie Zuid-